

УДК 346

DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i88.3073>

В. А. Юсупов

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СТВОРЕННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ТЕХНОПАРКІВ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Реформування економіки неможливе без постійного розширення та відтворення виробничих потужностей суб'єктів господарювання, тобто ефективного здійснення інвестиційної діяльності. У країнах з високим економічним розвитком процес інвестування посідає чільне місце у стратегічному плануванні розвитку держави. Треба враховувати, що саме правове забезпечення державного управління у процесі створення та функціонування технопарків є головною передумовою формування нормативно-правової системи щодо переходу господарського комплексу країни до нового технологічного укладу.

Актуальним та перспективним напрямом здійснення інвестиційної діяльності є створення технопарків, розвиток і вдосконалення їх функціонування, що повинно мати за мету суттєвий та прогресивний розвиток економіки як окремих регіонів, так і країни загалом. Формування наукоємних виробничих процесів, сприяння створенню та функціонуванню інноваційних структур, зокрема технологічних парків, має стати пріоритетним напрямом науково-технологічного й інноваційного розвитку державної підтримки у сфері виробництва.

Саме дослідженню особливостей правового регулювання, виявленню проблемних питань державної підтримки й обґрунтуванню доцільності залучення інвестицій у створення й розвиток технопарків присвячена стаття.

Ступінь розробленості проблеми. Питання правової регламентації діяльності технопарків, зокрема щодо порядку здійснення пільгової політики держави, було об'єктом досліджень багатьох учених, однак, зважаючи на нестабільність політичної ситуації і часті зміни законодавства (нормативно-правові акти у сфері регулювання спеціальних економічних зон та податків), це питання є актуальним та потребує дослідження з огляду на сучасний стан економіки та нормотворчої діяльності держави.

Мета та завдання. Мета статті – науково-правовий аналіз проблем функціонування технопарків в Україні, дослідження особливостей надання державної підтримки згаданому об'єкту інвестицій.

Відповідно до поставленої мети нами вирішувалися такі завдання: узагальнення теоретичних положень щодо поняття технопарку й інноваційної діяльності; визначення проблем функціонування технологічних парків, установлення особливостей пільгової політики держави в зазначеній сфері; дослідження шляхів вирішення виявлених проблем та способів удосконалення функціонування технопарків в Україні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз досвіду високорозвинених країн свідчить про те, що економічне зростання держави та її окремих регіонів базується на використанні сфери знань і високих технологій, їх ефективне поєднання гарантує прогресивний розвиток нації. Одна з найбільш досконалих форм такої інтеграції – створення технопарків.

Технопарки відзначаються високим рівнем інноваційної діяльності, являють собою найбільш раціональну форму інтеграції науки і виробництва.

Щодо сутності інноваційної діяльності, українське законодавство дає таке визначення: «Інноваційна діяльність – діяльність, яка націлена на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг» (ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність») [3]. Здатність держави бути конкурентоспроможною на світовому ринку – чи не найяскравіший показник економічної потужності країни. Формою реалізації інноваційної діяльності і є технологічний парк.

У загальному розумінні технопарк – це територіально відокремлений комплекс, заснований на базі провідного університету, що включає в себе наукові установи, промислові підприємства, інформаційні, сервісні та виставкові комплекси, комфортні житлово-побутові умови. Створення технопарків має за мету комерціалізацію науково-технічної діяльності.

Залежно від можливостей регіонального розвитку функції технопарків обмежені наданням послуг із розроблення та впровадження технічних і технологічних нововведень або ж реалізують у рамках технопарку повний інноваційний цикл «наука – виробництво – споживання» [6, с. 216]

Правові й економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків в Україні визначає Закон «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16 липня 1999 р. Відповідно до згаданого Закону, технологічний парк визначається юридичною особою або об'єднанням на підставі договору про суспільну діяльність юридичних осіб (учасників), головною метою яких є діяльність щодо виконання інвестиційних та інноваційних проєктів, виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та конкурентоспроможної на світових ринках продукції [2].

В Україні, відповідно до державного реєстру, функціонують шістнадцять технопарків, серед яких: «Інститут монокристалів» (м. Харків), «Інститут технічної теплофізики» (м. Київ), «Українські інформаційно-телекомунікаційні технології» (м. Дніпропетровськ). Більшість із них працюють у столиці нашої держави. Важливо зазначити, що в Україні діють технопарки так званого «віртуального» типу, тобто «без стін». Вони створені на основі договору про спільну діяльність і зазначені у спеціальному Законі. Це зумовлено також тим, що в Україні пільги поширюються не на весь технопарк. А тільки на конкретний інноваційний проєкт, який пройшов державну реєстрацію. У такому разі набуває значення в діяльності технопарку його керівний орган [4, с. 427].

Учені виокремлюють три етапи в розвитку технопарків України: становлення й формування (1997–1999 рр.); піднесення (2000–2005 рр.); занепад, який розпо-

чався у 2006 р. та триває дотепер [9, с. 46]. З огляду на це, актуальним убачається дослідження та вдосконалення правового регулювання цієї сфери інноваційної діяльності, а також доцільності й обґрунтованості фінансування створення технологічних парків.

Головна ідея створення технопарку – це формування в певному регіоні сприятливих умов для інноваційної діяльності.

Діяльність технологічного парку тісно пов'язана із трьома важливими елементами: науково-дослідними центрами, університетами відповідного профілю, економікою певного регіону держави.

Як зазначає Б. Заблоцький, завдяки розвитку технопарків можна активізувати вирішення багатьох проблем:

1) прискорити процеси передачі у виробництво науково-технічних розробок і знань, отриманих у результаті фундаментальних та прикладних досліджень;

2) актуалізувати становлення й розвиток малого й інноваційного та виробничого підприємництва;

3) мобілізувати фінансові ресурси приватного сектора, підприємств, банків, органів влади для розвитку інноваційної діяльності;

4) оптимізувати розміщення виробництва, праці і капіталу в тих регіонах, де розвинуті технопарки;

5) створювати нові робочі місця з виробництва наукомісткої продукції навіть у регіонах, де немає технопарків [7, с. 114].

У технопарках формується правове середовище для діяльності венчурних (ризикові) підприємств, відповідна матеріальна база, що дає змогу відбирати на конкурсній основі проекти створення нової техніки і повних технологій, готувати кадри, зорієнтовані на підприємницьку діяльність, проводити прикладні дослідження на сучасному рівні, корегувати розроблені технології, створити можливості для їх промислового освоєння [5].

У результаті проведеного аналізу можна сказати, що значення технопарків і доцільність залучення інвестицій в їх створення та функціонування полягає в такому:

– вони є ефективною формою зближення науки і виробництва, бо скорочується до мінімуму тривалість циклу «наука – виробництво – споживання»;

– у технопарках зосереджуються висококваліфіковані кадри різних спеціальностей – учені, розробники, дослідники, аналітики, інженери, спеціалісти різного профілю (економісти, юристи, фахівці у сфері інформаційних технологій), що забезпечує можливість міжгалузевих досліджень;

– у технопарках формується найоптимальніше середовище з погляду як економічних, так і організаційно-географічних умов для створення нових, наукомістких виробництв;

– інноваційна й інвестиційна діяльність технопарків визначається матеріально-технічною і виробничою базою їхніх учасників;

– учасниками технопарків можуть бути наявні підприємства, які зацікавлені у співпраці з науковим центром у сфері впровадження його розробок або використанні інфраструктури й обладнання наукового центру;

– наукова і виробнича інфраструктура технопарків здатна забезпечити проведення всього комплексу робіт відповідно до проектів – від наукових досліджень до промислового випуску інноваційної продукції, маркетингових досліджень і навіть навчання персоналу тощо.

З огляду на вищенаведене постає питання: які переваги має технопарк перед звичайними формами здійснення підприємницької діяльності, яким чином вони сприяють становленню кращого інноваційного клімату? Відповідь можна дати, якщо зробити аналіз особливостей пільгової політики держави щодо діяльності технопарків.

Податкова, зокрема пільгова, політика для інноваційної діяльності має пріоритетне значення. Раціональне застосування податкових пільг може сприяти активному розвитку інноваційної й інвестиційної діяльності, а недостатнє й неякісне правове регулювання цієї сфери суттєво уповільнює інноваційні процеси та спричиняє економічний занепад.

Держава має створювати сприятливі умови в тих сферах, у яких уважається найбільш конкурентоспроможною. З огляду на світові тенденції та можливості України, найбільш перспективними вбачаються такі сфери, як інформаційні технології, переробна промисловість, хімічна промисловість, фармацевтика, машинобудування.

Без застосування податкових (а подеколи й адміністративних) пільг суб'єкти інноваційної діяльності не будуть спрямовувати зусилля на розвиток інновацій, а займатимуться звичайним виробництвом із метою збільшення доходу, адже відомо, що інноваційна продукція потребує великих матеріальних та інтелектуальних вкладень, у такому разі державна підтримка є необхідною.

Взаємодія між учасниками правових відносин, що розглядаються (можна назвати їх «пільгово-правовими») державою, з одного боку, та суб'єктами інвестиційної й інформаційної діяльності, з іншого, регулюються за допомогою нормативно-правових актів. Саме від якості правового регулювання державної підтримки суб'єктів інноваційної сфери залежить технологічний розвиток України.

Як зазначає М. Василенко, для розвитку інноваційного потенціалу пільги (преференції) у системі оподаткування інноваційних структур мають принципове значення. Такі пільги надаються через введення спеціального режиму на конкретній території, що прописано в Господарському кодексі України [4, с. 429]. Зі змісту ст. 403 згаданого Кодексу випливає, що технопарк є одним із функціональних типів спеціальних (вільних) економічних зон [1].

Держава надає технопарку низку прямих та непрямих видів допомоги. Пряма державна допомога полягає у фінансуванні з державного бюджету, а непряма – у певних податкових пільгах або інших преференціях. Непряма державна допомога використовується переважно для залучення прямих іноземних та приватних інвестицій.

Відповідно до Закону «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», держава надає підтримку не загалом для діяльності технопарків, а для реалізації окремих проектів. Серед видів такої фінансової допомоги можна виокремити такі: повне або часткове безвідсоткове кредитування; повна або

часткова компенсація відсотків, що сплачуються виконавцями проєктів комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування проєктів; цільові субсидії.

Цільові субсидії можуть використовуватися із чітко визначеною метою, як-от:

1) проведення наукових, науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків;

2) створення, розвиток, модернізація та реконструкція науково-технологічних, експериментальних та дослідно-промислових дільниць, зокрема на інструменти, обладнання й устаткування, що використовуються для цілей інноваційної діяльності;

3) підготовка конструкторської та технологічної документації, технічних умов, технічних проєктів та витрати на підготовку виробництва інноваційної продукції;

4) патентування розробок, придбання прав на об'єкти права інтелектуальної власності (патенти, ліцензії на використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків, ноу-хау тощо);

5) накладні та поточні витрати (на матеріально-технічне забезпечення тощо), що виникають у процесі інноваційної діяльності;

6) придбання обладнання, устаткування й інших засобів виробництва, пов'язаних з упровадженням інновацій;

7) науково-організаційна діяльність керівного органу технопарку, проведення й участь у роботі наукових, науково-технічних конференцій, семінарів та виставок, публікація результатів наукових досліджень за пріоритетними напрямками діяльності технологічних парків [2].

Варто зазначити, що до згаданого Закону неодноразово вносилися зміни, зокрема стосовно державної підтримки та пільг. У 2006 р. було скасовано чи не найважливішу пільгу – на податок на додану вартість. Завдяки цій пільзі відбувся основний розвиток технологічних парків та здійснювалася реалізація більшості проєктів. Саме відтоді вчені відзначають початок занепаду функціонування діяльності технопарків в Україні.

Після ухвалення Податкового кодексу України у 2010 р. із порушенням державних гарантій стабільності спеціального режиму інноваційної діяльності технопарків через ліквідацію для них практично всіх видів непрямой державної допомоги у вигляді податкових пільг ці елементи інноваційної інфраструктури опинилися в ситуації ймовірного повного занепаду. Спеціальний режим оподаткування технопарків не був включений до переліку спеціальних податкових режимів Податкового кодексу України (розд. XIV).

Саме редакція Закону «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 1999 р. з передбаченим переліком заходів непрямой державної допомоги та стабільністю умов діяльності в цей період забезпечила створенням першим чотирьом технопаркам активний розвиток цього ключового і нового для України елемента інноваційної інфраструктури. Убачається, що необхідним кроком є включення спеціального режиму оподаткування технологічних парків до переліку спеціальних податкових режимів Податкового кодексу України (розд. XIV).

А. Мазур та С. Пустовойт у своїй роботі зазначили, що до оперативних заходів, які необхідно забезпечити в найкоротший термін, належить вимога проаналізувати в усіх подробицях роботу українських технопарків, їхні переваги і недоліки, визначити шляхи їхнього подальшого розвитку та відносин із державою. Нинішні проблеми технопарків – це не результат сьогоднішньої фінансової кризи, це результат зневаги державою науково-технічної й інноваційної сфер, яка накопичувалася роками [8, с. 72].

Стабільне функціонування технопарків в Україні дасть змогу суттєво посилити промислову потужність окремих регіонів шляхом нових досліджень та застосування їхніх результатів одразу ж на підприємствах, збільшить кількість робочих місць, дасть змогу молодим спеціалістам застосовувати знання та власні розробки, підвищить економічний потенціал країни.

Вітчизняна практика показала, що за правильного підходу до податкової й пільгової політики у сфері функціонування технопарків цей вид здійснення інноваційної діяльності може ефективно існувати та приносити високі результати.

Висновки та пропозиції. У результаті проведеного дослідження ми дійшли висновку, що технопарк є сучасним і ефективним способом покращення інноваційного клімату в державі, що досягається шляхом створення матеріально-технічної, економічної, інформаційної та соціальної бази для самостійної діяльності інноваційних підприємств та для виробничого освоєння наукомістких технологій. Специфічні риси технопарку – наукові та технологічні розробки, пов'язані з високими технологіями.

Для оптимального функціонування технопарків необхідний розумний підхід до податкової та пільгової політики держави в галузі інноваційної діяльності з метою покращення її інвестиційної привабливості.

Зважаючи на сучасний стан законодавства в досліджуваній сфері, вважаємо за необхідне здійснити такі кроки: з метою відновлення ефективної роботи технопарків варто поновити колишній спеціальний режим у повному обсязі; бюджетне фінансування інноваційної діяльності має забезпечуватися в розмірах, необхідних для нормального функціонування технопарків; конкретні обсяги бюджетного фінансування необхідно визначити з огляду на специфіку діяльності кожного окремого технопарку; необхідно розробити жорсткий механізм моніторингу діяльності технопарків в Україні.

Література

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18–22. Ст. 144.
2. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 16 липня 1999 р. № 991–XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. Ст. 363.
3. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р. № 40–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266.
4. Василенко М. Пільги в оподаткуванні проектів технопарків як відображення спеціального режиму їх функціонування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. С. 423–432.
5. Дорошко О. Технопарки, як засіб стимулювання інноваційної діяльності. *Ефективна економіка*. 2011. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=507>.
6. Єрмакова О., Козак Ю. Зовнішньоекономічна діяльність регіону : навчальний посібник. Одеса : Фенікс, 2013. 332 с.

7. Заблоцький Б. Економіка й організація інноваційної діяльності : навчальний посібник. Львів : Новий світ – 2000, 2012. 427 с.

8. Мазур А., Пустовоїт С. Технологічні парки України: цифри, факти, проблеми. *Наука та інновації*. 2013. Т. 9. Вип. 3. С. 59–72.

9. Тараненко О., Корновенко С. Технопарки в Україні як елемент інноваційної інфраструктури. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2014. Т. 2. Вип. 1 (10). С. 44–48.

Анотація

Юсупов В. А. Актуальні питання правового забезпечення процесу державного управління створення та діяльності технопарків в Україні. – Стаття.

Досліджено проблеми правового регулювання діяльності технопарків, визначено особливості надання державної підтримки щодо згаданого об'єкта інвестицій. У результаті дослідження, на підставі комплексного, усебічного науково-правового аналізу чинного законодавства й актуальних наукових праць виявлено проблемні питання, надано пропозиції щодо їх вирішення й удосконалення правової регламентації функціонування технопарків. Правове регулювання – це упорядкування суспільних відносин, здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток. Держава забезпечує життєдіяльність суспільства як системи через використання влади, а право – через нормативне регулювання. Поняття «правове регулювання» ширше від поняття «законодавче регулювання», оскільки обсяг джерел права перевищує власне законодавчі джерела.

Сфера правового регулювання – це сукупність суспільних відносин, яку можна і необхідно впорядкувати за допомогою права і правових засобів. Сфера правового регулювання – галузь соціального простору, яка охоплена правом. Це насамперед суспільні відносини – економічні, політичні, соціально-культурні. Ідеться про ті суспільні відносини, функціонування яких неможливо без використання правових засобів. Не все в суспільних відносинах урегульовано правом. Скласти сферу правового регулювання можуть лише відносини, що піддаються правовому регулюванню. Право регулює конкретні, сутнісні, глобальні відносини, що проходять через волю і свідомість людей. У встановленні сфери правового регулювання варто виходити не стільки із класифікації суспільних відносин (економічні, політичні тощо), скільки з матерії самого права як нормативного регулятора, мета якого – порядок у суспільстві.

Ознаки сфери правового регулювання такі:

– є соціальною, оскільки право регулює соціальні відносини, а не природні процеси (землетруси, тайфуни, фізико-хімічні явища тощо);

– є тією сферою соціального простору, де існують суспільні відносини, які можуть врегульовуватися правом, тобто можуть пройти через волю і свідомість людей (не можна регулювати дії, учинені у стані неосудності або фізичного примусу);

– містить сукупність конкретних суспільних відносин, які потребують врегулювання правом, а не суспільних процесів, що протікають за об'єктивними законами суспільного життя і не потребують регулювання правом;

– охоплює найважливіші суспільні відносини, що в цей момент найбільшим чином зачіпають інтереси суспільства, трудових колективів, організацій, підприємств тощо;

– має обмежений обсяг охоплення (межі правової регламентації) і не може містити ті соціальні явища, які об'єктивно не допускають формально-юридичного впорядкування (дружба, любов тощо).

Ключові слова: технологічний парк, інвестиції, інноваційна діяльність, пільгова політика.

Summary

Yusupov V. A. Topical issues of legal support of the process of public administration of creation and operation of technoparks in Ukraine. – Article.

The problems of legal regulation of industrial parks are researched, the features of state support for the present investment object are established in the article. As the result of the research based on an integrated, comprehensive, scientific and legal analysis of current legislation and actual scientific works the problems are detected and recommendations of their legal regulation are given. Different industrial parks fulfill these criteria to differing degrees. Many small communities have established industrial parks with only access to a nearby highway, and with only the basic utilities and roadways. Public transportation options may be limited or non-existent. This idea of setting land aside through this type of zoning has several purposes.

Regulation is the management of complex systems according to a set of rules and trends. In systems theory, these types of rules exist in various fields of biology and society, but the term has slightly different meanings according to context.

The sphere of regulation is a set of social relations that can and should be regulated by law and legal means. Otherwise, the sphere of legal regulation is a branch of social space that is covered by law. These are, first of all, social relations - economic, political, socio-cultural. It is a question of those public relations which functioning is impossible without use of legal means. Not everything in public relations is regulated by the law. Only relations that are subject to legal regulation can constitute a sphere of legal regulation. Law regulates specific, most essential, global relations that run through the will and consciousness of people. In establishing the scope of legal regulation should be based not so much on the classification of social relations (economic, political, etc.), but on the matter of law itself as a normative regulator, the purpose of which – the order in society.

Signs of the sphere of legal regulation are the following:

- is social, because the law regulates social relations, not natural processes (earthquakes, typhoons, physical and chemical phenomena, etc.);

- is the sphere of social space where there are social relations that can be regulated by law, i.e. can pass through the will and consciousness of people (it is impossible to regulate actions committed in a state of insanity or physical coercion);

- contains a set of specific social relations that require regulation by law (rather than social processes that follow the objective laws of public life and do not require regulation by law);

- covers the most important social relations, which at this time most affect the interests of society, labor collectives, organizations, enterprises and others;

- has a limited scope (limits of legal regulation) and can not contain those social phenomena that objectively do not allow formal legal order (friendship, love, etc.).

Key words: technology park, investment, innovation, preferential policy.